

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ГРОМАДІ»
(для магістрів)**

МАУП

Київ - 2016

Підготовлено доцентом кафедри соціології та соціальної роботи Т.В. Єресковою

Затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи
(протокол № 8 від 29.03. 2016 р.)

Схвалено Вченою радою Українсько-Азербайджанського Інституту соціальних наук і самоврядування Г.А. Алієва (протокол № 9 від 29.04.2016 р.)

Єрескова Т.В. Навчальна програма дисципліни «Технології соціальної роботи у громаді» (для магістрів). – К.: МАУП, 2016. – 17 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни «Технології соціальної роботи у громаді», вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

В середині 2010-х році Україна опинилася на порозі масштабних реформ – економічних, політичних, соціальних. Не оминула її й реформа місцевого самоврядування, результатом якої має стати децентралізація – так звана “передача влади на місця”. Це дасть можливість кожній громаді найкращим чином управляти своєю територією та витратити кошти на ті потреби, які її членам здаються найкричущими, проте, яких часто-густо не видно згори політичного Олімпу. Однак, такі зміни таять в собі й ряд небезпек – якщо громада не усвідомлює себе як цілісність, не має бажання розвиватися, то децентралізація призведе лише до її подальшого занепаду. Тому активізація соціальної активності громад за допомогою технологій соціальної роботи є важливим та актуальним питанням соціальної політики та освіти.

Можна сказати, що активізація громад є поєднанням багатьох процесів, серед яких треба виділити наступні: залучення громадян до розуміння та сприйняття факту існування власних проблем, визначення бажаних та можливих для громади шляхів вирішення цих проблем; окреслення кола осіб та мережі установ і закладів, які можуть вирішити проблеми, ведення з ними переговорів; опанування членами громади вміннями співпрацювати як з органами влади, так і з бізнесом, НДО, зацікавленими особами, які мають певну громадську позицію, для досягнення конкретних цілей; розбудова громадських організацій (формальних чи неформальних), які можуть сприяти продовженню намічених планів, уособлюють волю та прагнення громадян, яких вона представляє, підняття рівня поінформованості членів громади щодо важливих для життєвого розвитку питань й тощо.

Дисципліна «Технології соціальної роботи у громаді» покликана навчити майбутніх соціальних працівників, координаторів програм місцевого розвитку основам мобілізації громадян заради вирішення проблем громад. У зв'язку з цим у програмі вивчення дисципліни «Технології соціальної роботи у громаді» для студентів другого (магістерського) освітнього рівня міститься як теоретичний матеріал, так і специфіка застосування отриманих знань та навичок на практиці.

Таким чином, студенти після опанування дисципліни «Технології соціальної роботи у громаді» повинні **знати:**

- сутність поняття «соціальна активізація громад»;
- основні технології соціальної активізації громад;
- правові норми та законодавче забезпечення розвитку громад;
- основи стратегічного планування розвитку громади;

Вміти:

- створювати громадські організації, НДО, асоціації тощо;
- залучати громади до здорового способу життя, вирішення екологічних проблем;
- проводити консультації з громадськістю щодо різних питань розвитку;
- залучати гранти, благодійну та донорську допомогу.

Формою контролю засвоєння знань є екзамен.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**дисципліни****«Технології соціальної роботи у громаді»**

№ з/п	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади соціальної активізації громад
1	Роль громад в історії України та реформа місцевого самоврядування
2.	Правові норми та законодавча база розвитку громад в Україні
3	Стратегічне планування розвитку та соціальної активізації громади
	Змістовий модуль 2. Практична складова соціальної активізації громад
4	Створення мереж урядових, науково-дослідних організацій, організацій жителів, закладів освіти, малих підприємств та розбудова інституційного потенціалу.
5	Соціальні консультації з громадськістю та просвіта громад
6	Громадські ради при органах влади та громадський контроль
7	Підвищення рівня поінформованості громадськості з важливих питань соціального розвитку
8	Моніторинг та оцінка процесу соціальної активізації громад
9	Гранти як технологія вирішення місцевих проблем
10	Досвід успішних громад в Україні
Разом годин: 90	

Зміст
дисципліни
«Технології соціальної роботи у громаді»

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади соціальної активізації громад

Тема 1. Роль і місце громад в історії України та реформа місцевого самоврядування

Сутність поняття «громада». Структура та функції громади. Види громад. Сільська громада. Міська громада. Види міських громад. Молодіжні громади. Громадяни як основна громада країни.

Розвиток громад в Київській Русі. Побут громад в Галицько-Волинському Князівстві. Придушення громадського розвитку в Російській імперії. Громадівський рух 60-70-х рр. XIX ст. у контексті українського національного відродження. Громади на зарі XX століття. Радянська влада та українські громади.

Українські громади за часів незалежності. Поняття децентралізації. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Література [21; 23; 26; 28; 48]

Тема 2. Правові норми та законодавча база розвитку громад в Україні

Конституційні основи місцевого самоуправління. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Добровільне об'єднання територіальних громад. Органи місцевого самоврядування та органи самоорганізації населення. Система місцевого самоврядування в Україні. Інститут ефективного самоврядування. Муніципальне право. Закон України про громадські об'єднання.

Література [1; 2; 3-6; 13]

Тема 3. Стратегічне планування розвитку та соціальної активізації громад

Поняття “стратегічного планування”. Форми і методи вивчення потреб громади та цільових груп. Використання методики стратегічного планування. Визначення стратегічних та оперативних цілей. Розробка стратегічного плану інститутів громадянського суспільства. Етапи стратегічного планування активізації громад. Прогнозування. Програмування. Інвестиційна політика та економічний розвиток громади. Затвердження планів фінансового розвитку інститутів громадянського суспільства, фінансовий менеджмент, розробка бюджету. Складання карти ресурсів громади. Рекреаційні ресурси території та туристичний потенціал. Соціокультурний розвиток громад.

Література [28; 29; 32; 34]

Змістовий модуль 2.

Практична складова соціальної активізації громад

Тема 4. Створення мереж урядових, науково-дослідних організацій, організацій жителів, закладів освіти, малих підприємств та розбудова інституційного потенціалу

Недержавні організації. Державна реєстрація асоціацій органів місцевого самоврядування. Громадські організації. Перелік документів для створення громадських організацій. Статут. Статутний капітал. Створення громадських організацій шляхом повідомлення та шляхом юридичної реєстрації. Права та обов’язки різних типів громадських організацій. Громадські об’єднання. Організації жителів. Організації закладів освіти. Організації малих підприємств. Створення команди на рівні громади, яка реалізує ініціативу. Координація діяльності різних організацій.

Література [3; 8; 16-19; 24; 27; 32]

Тема 5. Соціальна консультації з громадськістю та просвіта громад

Порядок проведення соціальних консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Консультативно-методичний супровід громад органами місцевого самоврядування. Консультації для інститутів громадянського суспільства. Консультації з ініціативними групами. Налагодження контакту з органами влади та цільовими групами і т.д. Менторська підтримка. Тренінги з розробки проекту та консультації з

написання соціальних проектів. Розробка інформаційної кампанії, адвокаційної кампанії, громадського моніторингу тощо. Підвищення рівня поінформованості громад шляхом заснування місцевих ЗМІ, через соціальні мережі та веб-сайти, радіо та телебачення. Освітні програми для місцевого населення.

Література [14; 17; 21; 22; 25; 31]

Тема 6. Громадські ради при органах влади та громадський контроль

Поняття громадського контролю. Засади та принципи роботи громадських рад. Завдання та функції громадських рад. Склад громадських рад. Постанова Кабінету міністрів України про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики від 12.05.2015. Типове положення про громадську раду при органах виконавчої влади. Права та обов'язки членів громадських рад при органах виконавчої влади.

Література [16; 19; 22-25; 31; 34; 50-53]

Тема 7. Основні технології соціальної активізації громад

Соціальне планування на рівні громади. Залучення місцевих жителів до політичної діяльності, прийняття управлінських рішень. Організація масових культурних заходів, політичних виступів, народних віче. Розвиток жіночого руху. Боротьба та протидія дискримінації за ознаками статі, віку, соціального стану та релігійної приналежності. Робота з етнічними меншинами (ромами, населенням кримсько-татарського походження), а також вимушеними переселенцями з інших регіонів. Адресна допомога за місцем проживання. Сприяння розвитку соціальних зв'язків, добровільних служб, волонтерських груп та організації самопомоги. Залучення молоді до активного способу життя, екологічних ініціатив. Виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності.

Література [16; 23; 34; 35; 36]

Тема 8. Моніторинг та оцінка процесу соціальної активізації громад

Моніторинг та оцінка як методи контролю та аналізу виконання цілей проекту. Поняття моніторингу. Види та форми моніторингу. Зовнішнє та внутрішнє спостереження. Взаємозв'язок планування та оцінювання. Значення

внутрішнього оцінювання. Критерії оцінювання. Програма оцінювання як комплексне соціологічне дослідження. Розробка інструментарію оцінювання. Плани інтерв'ю, завдання для спостереження, анкети, сценарії фокус-груп, інструкції та методичні рекомендації до процедури збору інформації. Поняття feedback. Аналіз звітності. Узагальнення даних. Розробка рекомендацій та визначення пріоритетів подальшого розвитку проекту.

Література [11; 14; 15; 19-23; 25-27; 35]

Тема 9. Гранти як технологія вирішення місцевих проблем

Залучення фінансових ресурсів для розвитку громад у вигляді грантів. Роль грантів у розвитку громад. Особливості міні-грантів. Малобюджетні, короткочасні проекти. Урядові гранти. Процедура отримання грантів. Написання грантових заявок. Тендер на надання послуг. Донорські організації. Фонди. Гранти на навчання та стажування членів громади. Проведення досліджень.

Література [29; 30; 31; 32; 33; 34; 37]

Тема 10. Досвід успішних громад в Україні

Підтримка місцевих громад всеукраїнськими громадськими організаціями (Українська асоціація місцевих та регіональних влад, Асоціація міст України та громад, Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України тощо). Програма обміну кращими практиками місцевого самоврядування. Досвід впровадження програм розвитку громад в окремих містах (напр., Новоград-Волинський: проекти „Стратегічне планування розвитку міста”, „Інтерактивний офіційний веб-сайт для посилення співпраці міської ради та жителів”. Вознесенськ: „Запровадження системи управління якістю муніципальних послуг у відповідності до міжнародних стандартів ISO 9001-2000”. Івано-Франківськ: „Діяльність Ресурсного центру зі сталого розвитку”).

Література [15; 19; 29; 34; 36; 40; 44; 48]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Відповідно до навчального плану студенти (слухачі) виконують контрольну роботу. Номер варіанта контрольної роботи студент визначає самостійно за останньою цифрою номера своєї залікової книжки.

Контрольна робота виконується на аркушах паперу формату А4 обсягом не менш ніж 12 сторінок друкованого тексту (Times New Roman, 14). Для чіткого та послідовного викладу матеріалу необхідно скласти план контрольної роботи, який має містити такі обов'язкові структурні частини:

вступ (обсягом до 2 сторінок), де висвітлюються суть і значення теми;

основну частину — розкривається зміст питань теми роботи, наводяться зауваження;

висновки, де підсумовується зібраний матеріал та містяться пропозиції;

список використаних джерел, на які даються посилання в тексті.

Контрольна робота оформлюється відповідно до методичних вимог: титульна сторінка, де вказується тема роботи, прізвище та ім'я виконавця, його група та навчальний структурний підрозділ (інститут, кафедра), дата виконання, підписується виконавцем.

У встановлений термін подається на перевірку на кафедру. До заліку студент допускається, якщо контрольну роботу оцінено позитивно.

У ході написання контрольної роботи студент має використовувати вітчизняні та іноземні інформаційні матеріали, самостійно проводити пошук документальної та фактографічної інформації, здійснювати систематизацію та узагальнення даних, виявляти ключові моменти, використовувати електронну пошту та телеконференції, застосовуючи методи пошуку в мережі Інтернет. У випадку необхідності слід проводити реферування документів, формуючи власні погляди на явища, події та процеси, базуючись на знанні граматичних форм.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. “Історія успіху” громади у Вінницькій області.
2. “Історія успіху” громади у Волинській області.
3. “Історія успіху” громади у Дніпропетровській області.
4. “Історія успіху” громади у Житомирській області.
5. “Історія успіху” громади у Закарпатській області.
6. “Історія успіху” громади у Запорізькій області.
7. “Історія успіху” громади в Івано-Франківській області.

8. “Історія успіху” громади у Київській області.
9. “Історія успіху” громади у Кіровоградській області.
10. “Історія успіху” громади у Луганській області.
11. “Історія успіху” громади у Львівській області.
12. “Історія успіху” громади у Миколаївській області.
13. “Історія успіху” громади в Одеській області.
14. “Історія успіху” громади у Полтавській області.
15. “Історія успіху” громади у Рівненській області.
16. “Історія успіху” громади у Сумській області.
17. “Історія успіху” громади у Тернопільській області.
18. “Історія успіху” громади у Харківській області.
19. “Історія успіху” громади у Херсонській області.
20. “Історія успіху” громади у Хмельницькій області.
21. “Історія успіху” громади у Черкаській області.
22. “Історія успіху” громади у Чернігівській області.
23. “Історія успіху” громади у Чернівецькій області.
24. Новітні методи моніторингу та оцінки соціальної активізації громад.
25. Методи співпраці громади та органів місцевого самоврядування.
26. Громадський контроль як важель впливу на органи виконавчої влади.
27. Роль соціальних мереж в активізації громад.
28. Роль лідера в процесі соціальної активізації громад.

МАУП

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність поняття “соціальна активізація громад”.
2. Складові поняття “соціальна активізація громад”.
3. Структура та функції громади. Види громад.
4. Сільська громада.
5. Міська громада.
6. Види міських громад.
7. Молодіжні громади.
8. Розвиток громад в Київській Русі.
9. Побут громад в Галицько-Волинському Князівстві.
10. Придушення громадського розвитку в Російській імперії.
11. Громадівський рух 60-70-х рр. XIX ст. у контексті українського національного відродження.
12. Громади на зарі XX століття.
13. Радянська влада та українські громади.
14. Українські громади за часів незалежності.
15. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.
16. Конституційні основи місцевого самоуправління.
17. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.
18. Добровільне об’єднання територіальних громад.
19. Органи місцевого самоврядування та органи самоорганізації населення.
20. Система місцевого самоврядування в Україні.
21. Інститут ефективного самоврядування.
22. Муніципальне право.
23. Закон України про громадські об’єднання.
24. Поняття “стратегічного планування”.
25. Форми і методи вивчення потреб громади та цільових груп.
26. Визначення стратегічних та оперативних цілей розвитку громад.
27. Розробка стратегічного плану інститутів громадянського суспільства.
28. Етапи стратегічного планування соціальної активізації громад.
29. Інвестиційна політика та економічний розвиток громади.
30. Складання карти ресурсів громади.
31. Недержавні організації.
32. Державна реєстрація асоціацій органів місцевого самоврядування.
33. Створення громадських організацій шляхом повідомлення.

34. Створення громадських організацій шляхом юридичної реєстрації.
35. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.
36. Консультативно-методичний супровід громад органами місцевого самоврядування.
37. Соціальні консультації з ініціативними групами.
38. Налагодження контакту з органами влади та цільовими групами.
39. Тренінги з розробки проекту та консультації з написання соціальних проектів.
40. Розробка інформаційної кампанії, адвокаційної кампанії, громадського моніторингу тощо.
41. Підвищення рівня поінформованості громад шляхом заснування місцевих ЗМІ, через соціальні мережі та веб-сайти, радіо та телебачення.
42. Освітні програми для місцевого населення.
43. Поняття громадського контролю.
44. Засади та принципи роботи громадських рад.
45. Завдання та функції громадських рад.
46. Склад громадських рад.
47. Типове положення про громадську раду при органах виконавчої влади.
48. Права та обов'язки членів громадських рад при органах виконавчої влади.
49. Залучення місцевих жителів до політичної діяльності, прийняття управлінських рішень.
50. Організація масових культурних заходів, політичних виступів, народних віче.
51. Боротьба та протидія дискримінації за ознаками статі, віку, соціального стану та релігійної приналежності.
52. Адресна допомога за місцем проживання.
53. Сприяння розвитку соціальних зв'язків, добровольчих служб, волонтерських груп та організації самопомоги.
54. Моніторинг та оцінка як методи контролю та аналізу виконання цілей проекту.
55. Види та форми моніторингу.
56. Значення внутрішнього оцінювання.
57. Програма оцінювання як комплексне соціологічне дослідження.
58. Розробка рекомендацій та визначення пріоритетів подальшого розвитку проекту.
59. Роль грантів у розвитку громад.

60. Особливості міні-грантів.
61. Соціальне планування на рівні громади.
62. Залучення місцевих жителів до політичної діяльності, прийняття управлінських рішень.
63. Організація масових культурних заходів, політичних виступів, народних віче.
64. Боротьба та протидія дискримінації за ознаками статі, віку, соціального стану та релігійної приналежності.
65. Робота з етнічними меншинами (ромами, населенням кримсько-татарського походження), а також вимушеними переселенцями з інших регіонів.
66. Адресна допомога за місцем проживання.
67. Сприяння розвитку соціальних зв'язків, добровольчих служб, волонтерських груп та організації самопомоги.
69. Залучення молоді до активного способу життя, екологічних ініціатив.
70. Виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності.
71. Порядок проведення соціальних консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.
72. Розвиток жіночого руху в громадах.
73. Консультації для інститутів громадянського суспільства.
74. Консультації з ініціативними групами.
75. Налагодження контакту з органами влади та цільовими групами і т.д.
76. Менторська підтримка.
77. Тренінги з розробки проекту та консультації з написання соціальних проектів.
78. Розробка інформаційної кампанії, адвокаційної кампанії, громадського моніторингу тощо.
79. Підвищення рівня поінформованості громад шляхом заснування місцевих ЗМІ, через соціальні мережі та веб-сайти, радіо та телебачення.
80. Освітні програми для місцевого населення.
81. Недержавні організації. Державна реєстрація асоціацій органів місцевого самоврядування.
82. Громадські організації. Перелік документів для створення громадських організацій. Статут. Статутний капітал.
83. Створення громадських організацій шляхом повідомлення та шляхом юридичної реєстрації.
84. Права та обов'язки різних типів громадських організацій.
85. Громадські об'єднання. Організації жителів.

86. Організації закладів освіти. Організації малих підприємств.
87. Створення команди на рівні громади, яка реалізує ініціативу.
88. Координація діяльності різних організацій.
89. Форми і методи вивчення соціальних потреб громади та цільових груп.
90. Соціокультурний розвиток громад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Закон України «Про органи місцевого самоврядування» від 09.05.2015.
2. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 06.12.2012.
3. Закон України про громадські об'єднання від 01.05.2015.
4. Закон України про соціальні послуги від 18.10.2012.
5. Конституція України від 15.04.2014.
6. Постанова Кабінету міністрів України про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики від 12.05.2015
7. Азгагі М. Громадські організації повинні спрацювати з громадами/ М.Азгагі.-2009.-№4.- С.27-38.
8. Бабенко І. Г. Соціально-психологічна реабілітація бездоглядних дітей: навч.-метод. посіб. / І. Г. Бабенко. - Житомир: ЖДУ, 2006. - 200 с. - Літ.: с. 184- 199(264 назв.)
9. Біркхольц К. Економічний розвиток громади та його потенціал // Матеріал до семінару «Економічний розвиток громади», організованого Мережею асоціацій органів місцевого самоврядування органів місцевого самоврядування Південно-Східної Європи. – Берлін. – 2005.
10. Бевз Г. М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку) / Г. М. Бевз. - К.: Главник, 2006. - 112 с. - (Б-чка соц. працівника).
11. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб. для ВНЗ / О. В. Безпалько. - К. : Центр навч. літ., 2005. - 176 с.
12. Безпалько О.В., Авельцева Т.П., Мацевка Н.І. Технології активізації громади. Метод.посіб./За ред. О.В. Безпалько. – К.: Наук.світ, 2006. – 95с.
13. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного політичного режиму // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2011. - Випуск 52.

14. Бултон И. Активизация сообщества. - М., 2004. – 52 с.
15. Вакуленко О. В., Комарова Н. М., Романова Н. Ф., Семигіна Т. В. Методичні рекомендації щодо залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4129/Semyhina_metodychni_rekomendatsii%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
16. Васьківська С. В. Соціально-психологічний супровід клієнтів: (Технологія ведення консультативного діалогу) / С. В. Васьківська. - К. : Главник, 2006. - 128 с. - (Б-ка соц. працівника).
17. Волонтери в соціальній роботі / упоряд.: О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко [та ін.]. - К.: Главник, 2006. - 128 с. - (Б-чка соц. працівника).
18. Вступ до соціальної роботи: навч. посіб. для ВНЗ / Т. В. Семигіна, І.І. Мигович, І. М. Грига [та ін.] ; за ред. Т. В. Семигіної, І.І. Миговича. - К.: Академвидав, 2005. - 304 с.
19. Гансова Е. А. Соціальна політика та соціальна робота: навч. посіб. / Е. А. Гансова, О. М. Лисенко. – Одеса, 2005. - 208 с.
20. Лысенко О. М. Социальная работа: теория, практика: конспект лекцій / О. М. Лысенко, В. С. Скляр. - Одеса: Наука и техника, 2007. - 155 с.
21. Громадянське суспільство і влада // офіційний сайт громадських рад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article
22. Грушевський М. Історія України-Руси. — Київ, 1994. — Т. 5
23. Діти вулиці : хто вони і як їм допомогти / О. Главник, Н. Комарова. - К. : Главник, 2006. - 111 с - (Б-чка соц. працівника). - Літ.: с 108 - 111.
24. Документація в соціальній роботі: навч. посіб. / упоряд.: К. Шендеровський, І. Ткач. - К.: Главник, 2006. - 112 с. - (Б-чка соц. працівника).
25. Українська культура XIII — першої половини XVII століть [Електронний ресурс]. – Київ: "Наукова думка", 2001. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>
26. Коаліції НДО в країнах Центрально-Східної Європи: досвід співпраці з місцевою владою (за результатами міжнародної конференції 20-22 липня 2000р.) / Проект "Голос Громадськості, МЦПД. –Ів.-Ф., 2000. – 72 с.
27. Линиченко І. Суспільні верстви Галицької Русі XIV — XV в. — Львів, 2009.
28. Лукашевич М. П. Соціальна робота: (теорія і практика): підруч. / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. - К. : Каравела, 2009. - 368 с.

29. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. для вузів / М. П. Лукашевич, І.І. Мигович. - 2-е вид., доп. і випр. - К. : МАУП, 2003. - 168 с. - Бібліогр.: с. 159 – 164.
30. Лукашевич М. П. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика: навч. посіб. для студ. вузів / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. - К.: Каравела, 2007. - 296 с. - Літ.: с. 286 - 295 (204 назви).

Додаткова

31. Міллер Д. Інституції з поширення знань – Рух за перетворення провідників змін на провідників обміну // Збірка матеріалів до курсу «Економічний розвиток громади», Університет Конкордія, Монреаль. - 2005.
32. Петкова Л., Проскурін В. Муніципальні інвестиції та кредити // Навчальний посібник. - Київ, 2006.- 158 с.
33. Рецепти успіху // Ресурсний центр ГУРТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gurt.org.ua/recipes_success/
34. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: Практичний посібник / Боврон Б., Вігода А., Девідсон Г., Мамонова В., Федів І., Санжаровський І. За ред. Санжаровського І. – К.: Вид-во К.І.С., 2008. – 214 с.
35. Роузленд М. На шляху до сталих громад. - 2004.
36. Рувльєв В.А., Гуткевич С.О. Менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1584072022660/menedzhment/menedzhment>
37. Семигша Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К.: Пульсарі, 2003. – 252 с.
38. Соціальна педагогіка: теорія і технології: Підручник/За ред. І.Д.Звереві. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
39. Сталій розвиток міст за участю громад: уроки з досвіду впровадження «Муніципальної програми врядування та сталого розвитку» [Електронний ресурс]. – Київ: ПРООН/МПВСР, 2008. – 48 с. – Режим доступу: <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/zvit.pdf>
40. Теорії і методи соціальної роботи : підруч. / за ред. : Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. - К. : Академія, 2005. - 328 с. - (Альма-матер).
41. Тетерский С. В. Введение в социальную работу: учеб. пособие для высшей шк. - М. : Акад. проект, 2003. - 496 с. - (Gaudeamus).
42. Технологии социальной работы: учеб. для вузов / Т. В. Шеляг, П. Д. Павленок, В. Ц. Худовердян и [др.] ; под общ. ред. Е. И. Холостовой. - М.

- : ИНФРА-М, 2003. - 400 с. - (Высшее образование).
43. Технологии социальной работы в различных сферах жизнедеятельности : учеб. пособие / под ред. П. Д. Павленка. - Изд. 3-е, перераб. и доп. - М. : Дашков и К, 2007. - 608 с.
 44. Управлінські аспекта соціальної роботи : курс лекції / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко [та ін.]; за ред. М. Ф. Головатого. - К. : МАУП, 2004. - 368 с.
 45. Фирсов М. В. История социальной работы : учеб. пособие / М. В. Фирсов. - 2-е изд. - М. ; Киров : Акад. проект; Константа, 2007. - 608 с.
 46. Хоронжий А. Г. Основы социального управления: курс лекцій: навч. посіб. / А. Г. Хоронжий. - Л. : Магнолія 2006, 2007. - 220 с.
 47. Чорна Л.В. Громадівський рух 60-70-х рр. ХІХ ст. у контексті українського національного відродження // Історія (збірка наукових праць) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11111.html>.
 48. Шендеровський К. Моніторинг в соціальній роботі / К. Шендеровський. - К. : Главник, 2006. - 144 с. - (Б-чка соц. працівника). - Бібліогр. : с. 141 - 143.
 49. Шраг Е. ЕРГ – конфлікти й бачення майбутнього // Збірка матеріалів до курсу «Економічний розвиток громади», Університет Конкордія, Монреаль, 2005.
 50. Naughton, Graham. Community Economic Development. - Printed in the United Kindom for the Stationary Office by Albert Gait Ltd, Routledge, 2002. – 276.
 51. Shrage, Eric. «The Politics of Community Economic Development.» Community Economic Development: In Search of Empowerment. Ed. Eric Shrage. - Montreal: Black Rose Books, 1993.
 52. Wilcox, D. The Guide to Effective Participation. Режим доступу: <http://www.partnerships.org.uk/guide/>

МАУП